

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Людмила Гнатишин, Оксана Прокопишин

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2-ге видання, перероблене і доповнене

Видавництво «Магнолія 2006»

Львів

УДК 657.24 (075.8)
О–64

**Відтворення цієї книги або будь-якої її частини
заборонено без письмової згоди видавництва.
Будь-які спроби порушення авторських прав
переслідуватимуться у судовому порядку.**

Рецензенти:

І .Ф. Баланюк – д. е. н., професор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Я. Я. Пушак – д. е. н., старший науковий співробітник Львівського державного університету внутрішніх справ

В. В. Липчук – д. е. н., професор Львівського національного аграрного університету

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

Організація обліку: навч. посіб. / Л. Б. Гнатишин, О. С. Прокопишин.
2-ге вид. перер. і доп., – Львів: «Магнолія 2006». – 438 с.

ISBN 978-617-574-104-7

«Магнолія 2006»

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Організація бухгалтерського обліку». У ньому розкрито основи та загальні принципи організації обліку, питання формування облікової політики, організації роботи бухгалтерської служби та технології облікового процесу, складання і подання звітності, розвитку та вдосконалення облікової системи. Розглянуто особливості організації обліку за окремими ділянками згідно з чинною нормативно-правовою базою.

Призначено для студентів навчальних закладів III-IV рівнів акредитації спеціальності «Облік і оподаткування», викладачів облікових дисциплін й усіх, хто цікавиться особливостями організації обліку на підприємстві.

УДК 657.24 (075.8)
О–64

ISBN 978-617-574-104-7

©Л.Б. Гнатишин, О.С. Прокопишин
© «Магнолія 2006»

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
Розділ 1. Принципи організації бухгалтерського обліку на підприємстві	10
1.1. Зміст та передумови організації бухгалтерського обліку. Системність обліку.....	10
1.2. Предмет та об'єкти організації бухгалтерського обліку.....	15
1.3. Метод організації бухгалтерського обліку	22
1.4. Організація забезпечення бухгалтерського обліку.....	23
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	25
<i>Тести для самоконтролю</i>	25
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	28
<i>Теми рефератів</i>	29
Розділ 2. Нормативно-правове забезпечення та облікова політика підприємства	30
2.1. Організація нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку	30
2.2. Сутність та значення облікової політики	34
2.3. Методологія та методика облікової політики	38
2.4. Формування облікової політики підприємства.....	41
2.5. Розробка робочого плану рахунків	45
2.6. Форми організації бухгалтерського обліку	47
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	55
<i>Тести для самоконтролю</i>	56
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	58
<i>Теми рефератів</i>	58
Розділ 3. Формування і функціонування облікових підрозділів	59
3.1. Організаційні форми бухгалтерського обліку. Призначення та функції бухгалтерії.....	59
3.2. Побудова структури облікового апарату	61
3.3. Підбір кадрів і вимоги до сучасного бухгалтера. Професійна етика бухгалтера	65
3.4. Нормування праці та визначення чисельності облікового апарату	72
3.5. Організаційні регламенти праці облікового апарату та методика їх розробки	79
3.6. Передача справ під час зміни головного бухгалтера	87
3.7. Організація робочого місця бухгалтера	93
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	95
<i>Тести для самоконтролю</i>	95
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	98
<i>Теми рефератів</i>	98
Розділ 4. Бухгалтерський контроль та юридична відповідальність на підприємстві	99
4.1. Поняття, ціль, завдання, класифікація бухгалтерського контролю	99

4.2. Суб'єкти, об'єкти, принципи організації бухгалтерського контролю	100
4.3. Завдання, об'єкти і суб'єкти внутрішньогосподарського бухгалтерського контролю в умовах комп'ютеризації обліку	101
4.4. Юридична відповідальність працівників обліку	103
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	105
<i>Тести для самоконтролю</i>	105
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	107
<i>Теми рефератів</i>	108
Розділ 5. Забезпечення ефективного функціонування та розвитку бухгалтерського обліку	109
5.1. Паспортизація та атестація робочих місць працівників бухгалтерії	109
5.2. Автоматизована інформаційна облікова система	111
5.3. Ефективність заходів з удосконалення організації бухгалтерського обліку	116
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	119
<i>Тести для самоконтролю</i>	119
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	121
<i>Теми рефератів</i>	121
Розділ 6. Формування системи документування господарських операцій та документообігу	122
6.1. Загальна побудова облікового процесу	122
6.2. Організація облікових номенклатур	126
6.3. Документування: класифікація первинних документів, порядок та правила їх складання, приймання, перевірки і обробки	132
6.4. Організація забезпечення носіями облікової інформації	137
6.5. Організація документування господарських операцій	138
6.6. Організація документообігу	142
6.7. Електронні документи та електронний документообіг	150
6.8. Організація зберігання та утилізації бухгалтерських документів	153
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	157
<i>Тести для самоконтролю</i>	157
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	160
<i>Теми рефератів</i>	161
Розділ 7. Організація обліку необоротних активів	162
7.1. Облікова політика підприємства стосовно необоротних активів	162
7.2. Організація первинного обліку операцій з основними засобами	166
7.3. Організація аналітичного та синтетичного обліку основних засобів	176
7.4. Організація обліку амортизації основних засобів	181
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	186
<i>Тести для самоконтролю</i>	186
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	189
<i>Теми рефератів</i>	190
Розділ 8. Організація обліку запасів	191
8.1. Облікова політика в частині обліку запасів	191
8.2. Організація первинного обліку запасів	193

8.3. Організація аналітичного та синтетичного обліку запасів.....	200
8.4. Організація обліку МШП	203
8.5. Особливості організації обліку поточних біологічних активів.....	207
<i>Питання для обговорення на занятті.....</i>	<i>212</i>
<i>Тести для самоконтролю</i>	<i>212</i>
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу</i> <i>з теми</i>	<i>214</i>
<i>Теми рефератів.....</i>	<i>215</i>
Розділ 9. Організація обліку грошових коштів.....	216
9.1. Нормативно-правова база та завдання організації обліку грошових коштів.....	216
9.2. Організація обліку готівки.....	217
9.3. Документообіг у касі.....	222
9.4. Організація інвентаризації каси.....	225
9.5. Організація аналітичного та синтетичного обліку готівкових операцій.....	229
9.6. Організація первинного обліку безготівкових коштів	231
9.7. Організація аналітичного та синтетичного обліку безготівкових коштів.....	236
<i>Питання для обговорення на занятті.....</i>	<i>239</i>
<i>Тести для самоконтролю</i>	<i>239</i>
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу</i> <i>з теми</i>	<i>242</i>
<i>Теми рефератів.....</i>	<i>243</i>
Розділ 10. Організація обліку дебіторської заборгованості	244
10.1. Облікова політика щодо розрахунків з дебіторами.....	244
10.2. Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками	247
10.3. Організація обліку розрахунків з підзвітними особами	254
<i>Питання для обговорення на занятті.....</i>	<i>258</i>
<i>Тести для самоконтролю</i>	<i>258</i>
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу</i> <i>з теми</i>	<i>260</i>
<i>Теми рефератів.....</i>	<i>261</i>
Розділ 11. Організація обліку зобов'язань	262
11.1. Нормативне забезпечення, визнання, класифікація та завдання організації обліку зобов'язань	262
11.2. Організація обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками.....	265
11.3. Організація обліку розрахунків за соціальним страхуванням.....	270
11.4. Організація обліку розрахунків з бюджетом.....	272
11.5. Організація обліку кредитів	282
<i>Питання для обговорення на занятті.....</i>	<i>284</i>
<i>Тести для самоконтролю</i>	<i>284</i>
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу</i> <i>з теми</i>	<i>286</i>
<i>Теми рефератів.....</i>	<i>286</i>
Розділ 12. Організація обліку праці та її оплати	287
12.1. Нормативно-правова база та загальні засади організації обліку праці та її оплати	287
12.2. Облікова політика в частині обліку праці та її оплати.....	290
12.3. Організація первинного обліку праці та її оплати.....	294

12.4. Організація аналітичного та синтетичного обліку розрахунків за виплатами працівникам	305
12.5. Організація обліку відпусток	311
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	317
<i>Тести для самоконтролю</i>	317
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	318
<i>Теми рефератів</i>	319
Розділ 13. Організація обліку власного капіталу	320
13.1. Класифікація та завдання організації	304
обліку власного капіталу	320
13.2. Організація первинного обліку власного капіталу.....	325
13.3. Організація аналітичного та синтетичного обліку власного капіталу	335
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	343
<i>Тести для самоконтролю</i>	344
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	346
<i>Теми рефератів</i>	347
Розділ 14. Організаційні засади обліку доходів, витрат і фінансових результатів діяльності підприємства.....	348
14.1. Нормативно-правова база, визнання, класифікація, оцінка та загальні засади організації обліку доходів і результатів діяльності	348
14.2. Облікова політика в частині обліку доходів та результатів діяльності	353
14.3. Організація обліку доходів від реалізації.....	356
14.4. Облікова політика щодо обліку витрат та біологічного перетворення	365
14.5. Організація обліку загальноновиробничих та адміністративних витрат.....	372
14.6. Організація обліку фінансових результатів	375
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	381
<i>Тести для самоконтролю</i>	381
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	384
<i>Теми рефератів</i>	385
Розділ 15. Організація управлінського обліку та узагальнення даних для цілей управління	386
15.1. Сутність управлінського обліку та його роль у системі управління підприємством	386
15.2. Організація обліку з метою забезпечення ефективного управління	387
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	388
<i>Тести для самоконтролю</i>	389
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	390
<i>Теми рефератів</i>	391
Розділ 16. Організація складання та подання звітності підприємства	392
16.1. Поняття, класифікація та нормативна база звітності підприємства.....	392
16.2. Облікова політика в частині узагальнення даних для складання звітності	397
16.3. Організація складання та подання податкової звітності.....	398
16.4. Організація складання статистичної звітності	402
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	405

<i>Тести для самоконтролю</i>	405
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	408
<i>Теми рефератів</i>	409
Розділ 17. Система захисту облікової інформації	410
17.1. Захист інформації на паперових носіях	410
17.2. Особливості захисту інформації в електронному середовищі.....	413
<i>Питання для обговорення на занятті</i>	416
<i>Тести для самоконтролю</i>	416
<i>Завдання для самостійного опрацювання і закріплення матеріалу з теми</i>	418
<i>Теми рефератів</i>	419
Додатки	420

Передмова

Управління приватною чи державною власністю неможливе без достовірної інформації про стан і перебіг економічних та фінансових результатів діяльності. Крім того, в сучасних умовах особливої гостроти набуває вимога щодо високого ступеня своєчасності та достовірності інформації, отримання даних про події в режимі реального часу, що зумовлено розвитком науково-технічного прогресу. Звідси, ефективне функціонування ринкової економіки, яка вже стала реальністю, вимагає дедалі більшої кількості висококваліфікованих фахівців, спроможних професійно керувати ринковими процесами. Лише спеціаліст, який досконало знає методику збору, опрацювання та подачі інформації, а також компетентний в організаційних аспектах облікової системи, може забезпечити користувачів достовірною правдивою та неупередженою інформацією відповідно до змісту тих економічних явищ, котрими необхідно управляти.

Вирішити актуальні проблеми в сучасних економічних умовах нереально без належної організації облікового процесу. Обліковий процес – складний, різноаспектний та багатогранний, тому питання його організації – не менш важливі, ніж проблеми методології бухгалтерського обліку. Лише організований облік забезпечує перетворення обліково-економічної інформації про господарські явища та процеси з метою впливу на них через систему управління. У широкому розумінні *організація бухгалтерського обліку* – це упорядкування всіх елементів системи бухгалтерського обліку, налагодження й удосконалення його процесу. Бухгалтерський облік – інформаційна система, причому визначальна в системі управління підприємством.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку держава надала суб'єктам підприємницької діяльності самостійність у питаннях встановлення облікової політики, виборі форми обліку, правил документування господарських операцій та документообігу. Такий підхід відповідає принципам ринкової економіки й дає змогу адаптувати систему бухгалтерського обліку до особливостей фінансово-господарської діяльності та організаційно-технічних умов бізнесової структури, забезпечує наближення облікового процесу до практичних потреб користувачів інформації. Водночас на підприємства покладається обов'язок оволодіння сучасними методами, способами і прийомами організації та ведення облікового процесу, оскільки, по-перше, бухгалтерський облік як професійна діяльність належить до таких, без яких неможлива звичайна економічна діяльність, і, по-друге, облік відображає стан і результати використання приватної чи суспільної власності. Децентралізація в питаннях обліку, потреба у зниженні витрат на його ведення та підвищення ефективності зумовлюють необхідність у раціоналізації організації бухгалтерського обліку. Від раціональної організації бухгалтерського обліку залежить можливість отримання і представлення користувачам усієї необхідної інформації і, як наслідок, прийняття ефективних поточних і стратегічних управлінських рішень: укладення вигідних контрактів, виявлення резервів зниження собівартості, збільшення прибутковості, розширення сировинних зон і асортименту чи зняття з виробництва певного виду продукції, пошук інвесторів тощо.

Навчальна дисципліна «Організація обліку» передбачена для студентів старших курсів, які повною мірою вже оволоділи основними методами бухгалтерського обліку. Але щоб стати фахівцем, набуті знання щодо техніки ведення облікового процесу потрібно ще доповнити організаційними навичками.

Виклад дисципліни передбачає обґрунтування основних принципів і методів організації обліку на підприємстві. Змістом дисципліни є закріплення та систематизація теоретичних знань з організації праці персоналу бухгалтерії та організації облікового процесу. Мета дисципліни – формування у студентів системи теоретичних знань і практичного досвіду з організації облікової політики, праці виконавців та побудови апарату бухгалтерії, технології облікового та

аналітичного процесу, забезпечення та розвитку бухгалтерського обліку. Значення дисципліни полягає в наданні студентам теоретичного підґрунтя з організації обліку, що дасть їм змогу опанувати сучасні методичні та практичні прийоми й способи проектування, моделювання та організації облікового процесу й роботи апарату бухгалтерії.

У пропонованому посібнику розкрито питання бухгалтерського обліку як професійної діяльності, організації обліку майна, зобов'язань і капіталу підприємства. Особливу увагу приділено організаційним аспектам складання та подання звітності, а також раціоналізації праці в бухгалтерії та плануванню перспективного розвитку бухгалтерського обліку. Докладно висвітлено питання передачі справ під час зміни головного бухгалтера, організації електронного документообігу та перспектив розвитку бухгалтерського обліку.

Під час підготовки посібника автори ґрунтувалися на чинних законодавчих і нормативних актах у сфері господарської діяльності та бухгалтерського обліку. Теоретичною й методологічною основою курсу «Організація обліку» є економічна теорія та діалектичний метод пізнання, що дають змогу розглядати питання організації обліку на наукових засадах, які напрацьовані протягом усього розвитку бухгалтерського обліку, у тому числі подальшу його трансформацію відповідно до змін нормативно-законодавчої бази. Курс «Організація обліку» базується на таких дисциплінах: «Бухгалтерський облік», «Фінансовий облік», «Управлінський облік», «Аудит», «Облік ЗЕД», «Облік і звітність в оподаткуванні».

Л. Б. Гнатишин, О. С. Прокопишин

Організація обліку

Навчальний Посібник

Формат 70x100/16. Папір друк. №2. Гарнітура Times New Roman Умовн. друк. арк. 27

ПП «Магнолія 2006»

м. Львів-53, 79053, Україна, тел.+380503701957

e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року, видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»